

“LEX ORANDI LEX CREDENDI” U CRKVENOJ PREDAJI

Marko Babić
Katolički bogoslovni fakultet, Split

UDK 264.01
Pregledni članak

Auktor razlaže postanak, izvorno značenje i način uporabe kroz povijest izreke “Lex orandi – lex credendi”. Prvi je izreku upotrijebio Prosper Akvitanski polovicom 5. stoljeća u svrhu opravdavanja Crkvene prakse molitve za sve ljude. Izreka je u različitim inačicama korištena u Crkvenoj predaji, osobito kod proglašenja dogma o Marijinu bezgrešnom začecu i uznesenju na nebo u čemu je svoj doprinos dao i dr. fra Karlo Balić. Na kraju auktor upozorava na suvremena svetopisamska i liturgijska produblјivanja prema kojima je razmatrana izreka pokazatelj konkretne življene kršćanske vjere i ostvarivanje povijesti spasenja.

Uvod

Kršćanska predaja zabilježena u drevnim liturgijskim molitvama u zadnjih se stotinjak godina često i rado izražavala izrekom: *Lex orandi lex credendi - Zakon molenja je zakon vjerovanja*. Uza svu učestalost uporabe, pravo značenje i dometi navedene izreke ipak nisu baš tako jasni kako izgleda na prvi pogled niti joj je tijekom povijesti pridavano isto značenje i dometi u argumentiranju. Izreka je upotrebljavana u različitim kontekstima i s potpuno suprotnim ciljevima, od modernističkih teoloških pisaca do papinskih dokumenata kod proglašenja dogma o Marijinu Bezgrešnom začecu i Uznesenju na nebo. Prvi je dio navedene izreke često korišten da osvijetli drugi ali i obrnuto. Dr. fra Karlo Balić dobro uočava da je ova izreka tijesno povezana s djelovanjem Duha Svetoga u svakom vjerniku i otuda dolazi sigurnost njezinih dometa u teološkim dokazivanjima.¹

¹ Ovaj je rad upriličen prigodi obilježavanja 100. obljetnice rođenja fra Karla Balića i pri tom organizirana znanstvenog skupa u Splitu (5.-7. XI. 1999.) pod okvirnom temom “Aktualnost predaje”. Življena kršćanska predaja zabilježena u liturgijskim molitvama odigrala je značajnu ulogu u svim Balićevim marijanskim proukama, osobito u

Budući da se radi o konkretnom očitovanju Božje objave po djelovanju Crkve, potrebno je поближе osvjetliti navedenu izreku i naznačiti njezine dogmatske, liturgijske i praktične domete. To je u duhu preporuke Liturgijske konstitucije Drugoga vatikanskoga sabora *Sacrosanctum Concilium* koja preporučuje da učitelji teoloških predmeta “a naročito dogmatike, Svetoga pisma, ascetike i pastoralke nastoje, prema nutarnjim zahtjevima svakoga pojedinog predmeta, tako obrađivati Kristovo otajstvo i povijest spasenja da se na taj način jasno pokaže veza tih predmeta s liturgijom i jedinstvo svećeničkog odgoja”.² Time je naglašeno da je liturgija po svojoj naravi “locus theologicus” a razmatrana izreka jedna od poznatijih i veoma često korištenih formulacija s praktičnom primjenom.³

U ovom ćemo izlaganju pokušati osvjetliti izvorno značenje navedene izreke i značajnije primjere korištenja kroz povijest, kao i njezinu aktualnost za sadašnji trenutak življene kršćanske vjere. Naša izreka zahvaća područje tijesnog odnosa teologije i liturgije, vječni problem prožimanja teorije i prakse koji duboko zadire u pitanja suvremene kulture, politike i pedagogije. Nju je poznavao i doslovno koristio i dr. fra Karlo Balić što je dodatni poticaj njezinu detaljnijem proučavanju i rasvjetljavanju.

1. IZVORNO ZNAČENJE IZREKE

1.1. Prva uporaba i njezini korijeni

Izvor izreke nalazimo u jednom teološkom tekstu iz vremena semipelagijanskih rasprava u 5. stoljeću sačuvan u pravnoj zbirci Dionizija Maloga⁴ oko 500. g. uz pismo pape Celestina (422.-432.g)

razjašnjavanju dogme Marijina Bezgrešnog začeća i Uznesenja na nebo u čemu je fra Karlo odigrao zapaženu ulogu. Opširnije o Balićevoj mariologiji usp: D. ARAČIĆ, *La dottrina mariologica negli scritti di Carlo Bali*, Pontificia Accademia Mariana Internationalis (ubuduće: PAMI), Roma 1980; ISTI, *Uloga Karla Balića u izradbi VIII poglavlja “Lumen Gentium”*, u: *Bogorodica u hrvatskom narodu*, KS, Zagreb, 1978.

² Konstitucija Drugoga vatikanskoga sabora o svetoj liturgiji “*Sacrosanctum Concilium*” (dalje: SC), br. 16.

³ Opširnije o problematici onoga što stručno nazivamo “locus theologicus” usp: A. STENZEL, *Modi attraverso i quali la mediazione si realizza. La liturgia come luogo teologico*. u: *Mysterium salutis*, 2, Brescia 1968, 146-164.

⁴ Usp: K. FEDERER, *Lex orandi – lex credendi*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche* (ubuduće: LThK), Herder 1961, 1001-1002. Opširnije o čitavoj problematici usp: C.

biskupima Galije⁵ što su ga potakli franački monasi Hilarije i Prosper⁶ koji su željeli obraniti svoga učitelja Augustina i njegovo naučavanje o milosti. Navedeni dokumenat sadrži 10 poglavlja i općenito je nazivan *Capitula Celestini*. Detaljnija istraživanja i analize u 20. st. pokazale su da je to djelo izišlo iz pera monaha Prospera Akvitanskoga (umro poslije 455.g.), prijatelja sv. Augustina i pobornika njegova nauka o milosti. Taj kontekst je i iznjedrio razmatranu izreku u svom izvornom značenju.⁷

Prosper je bio monah u marsejskom kraju i zagrijan pristaša augustinskih teza nasuprot semi-pelagijanskoj školi Lerinaca. Oko 435. g. prelazi u Rim gdje postaje tajnik pape Leona Velikoga. Tu malko ublažuje svoju navezanost na sveukupni augustinijanizam. Njegovo djelo *Capitula* zbirka je izabranih ulomaka koji dokazuju nužnost milosti za ono što je u tadašnjoj teologiji nazivano *initium fidei*. Vidješi da neki od njegovih protivnika prihvaćaju kao dokaz samo naučavanje papâ, Prosper je sastavio antologiju papinskih odluka o vjeri. Poglavlja 1 do 6 u tom djelu sadrže izvratke iz pisama pape Inocenta I. (401.-417) i Zosima (417.-418.). U 7. poglavlju navode se odluke crkvenog sabora u Kartagi 418. g. a potom, u 8. poglavlju, slijedi tekst koji nas zanima:

“*Poglavlje 8.* Osim tih nepovredivih odredbi preblazene i Apostolske stolice, kojima nas prepobožni oci, odbacivši oholost pogubne novotarije, podučiše da na milost Kristovu svedemo i početke dobre volje i rast hvale vrijednih nastojanja i ustrajnost u njima do kraja, osvrnut ćemo se i na tajnu svećeničkih molitava, koje se predane od apostola, jedinstveno slave po svem svijetu i u čitavoj Katoličkoj crkvi, kako bi *pravilo molenja odredilo pravilo vjerovanja*.”

Kad, naime, predstojnici svetog naroda vrše čine koji su njima povjereni, oni pred Božjim milosrđem zastupaju ljudski rod, uz zazivanje čitave Crkve i mole da nevjernicima bude darovana vjera, da štovatelji idola budu oslobođeni od zabluda svoga bezboštva, odstranivši veo sa srdaca životima zasvijetli svjetlo istine, da se krivovjernici obrate

VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia. Saggio di Liturgia teologica generale*, ed. Paoline 1957, 413-424.

⁵ Zbirka se navodi kao: *Capitula pseudo-Caelestina seu "Indiculus"* i za dugo se vremena pogrešno pripisivala papi Celestinu I. Sadržaj vidi: *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, (ubuduće: DS), Herder, 1973, 238-249.

⁶ Opširnije o Prosperu vidi: J. MARTIN, *Prosper Tiro von Akvitanien*, LThK, 811-812.

⁷ Usp: K. FEDERER, *Liturgie und Glaube. Legem credendi, lex statuat supplicandi. Eine Theologiegeschichtliche Untersuchung*, Freiburg 1950, osobito str. 15 i 16.

prihvatanjem katoličke vjere, da raskolnici prime duh oživljavajuće ljubavi, da palima bude podijeljena pomoć pokore, i konačno, da se katekumenima koji pristupaju sakramentu preporođenja otvori hram nebeskog milosrđa.”⁸

U tom poglavlju Prosper moli svoje sugovornike da razmotre obrede (*sacramenta*) molitvenoga zazivanja koje čine svećenici, obrede koji se jednako slave u čitavoj Crkvi, obrede koje su prenijeli apostoli. Oni mogu poslužiti kao dokaz u teološkim sučeljavanjima, jer “zakon molitve određuje pravilo vjere - *ut legem credendi lex statuat supplicandi*. Eto izvora izreke koju istražujemo.

Jedno drugo Prosperovo djelo *De vocatione omnium gentium*⁹ pomaže nam da pravilnije shvatimo što je on stvarno htio reći navedenom izrekom. Tu Prosper razlaže ovako: “Pišući tako Timoteju, Pavao apostol kaže: ‘Preporučujem prije svega da se obavljaju prošnje, molitve, molbenice i zahvalnice za sve ljude, za kraljeve i sve koji su na vlasti, da provodimo miran i spokojan život u svoj bogoljubnosti i ozbiljnosti. To je dobro i ugodno pred Spasiteljem našim Bogom koji hoće da se svi ljudi spase i dođu do spoznanja istine. Jer, jedan je Bog, jedan je i posrednik između Boga i ljudi, čovjek Krist Isus, koji sebe samoga dade kao otkup za sve.’ U odnosu na to pravilo apostolskog naučavanja u kome je poučena sveopća Crkva tražimo kako to sveopća Crkva shvaća da se naš

⁸ Prijevod preuzet iz: H. DENZINGER – P. HÜNERMANN, *zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002, br. 246. Ovdje donosimo i latinski izvornik radi usporedbe i uklanjanja mogućih nejasnoća pojedinih izričaja.

“*Capitulum 8: Praeter has autem beatissimae et Apostolicae Sedis inviolabiles sanctione, quibus nos piissimi Patres, pestiferae novitatis elatione deiecta, et bonae voluntatis exordia et incrementa probabilium studiorum et in eis usque in finem perseverantiam ad Christi gratiam referre docuerunt, obsecrationum quoque sacerdotium sacramenta respiciamus, quae ab Apostolis tradita in toto mundo atque in omni Ecclesia catholica uniformiter celebrantur, ut legem credendi lex statuat supplicanti.*

Cum enim sanctarum plebium praesules mandata sibimet legatione fungantur, apud divinam clementiam humani generis agunt causam, et tota secum Ecclesia congemiscente, postulant et precantur, ut infidelibus donetur fides, ut idolatrae ab impietatis suae liberentur erroribus, ut Iudaeis ablato cordis velamine lux veritatis appareat, ut haeretici catholicae fidei perceptione respiscant, ut schismatici spiritum redivivae caritatis accipiant, ut lapsis paenitentiae remedia conferantur, ut denique catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis caelestis misericordiae aula reseretur.” (DS, 246.)

⁹ Usp. PL 51, 647-722. Nije baš posve sigurno da je Prosper autor navedenoga djela. Altaner smatra da je to “vrlo vjerojatno”. Usp.B. ALTANER, *Patrologia*, Marietti, Casale 1968, 476.

sud ne izgubi u različitim mišljenjima; jer ne može se sumnjati kad se u zapovijedi, ako joj se podloži, usklađuje s njezinom primjenom. Apostol dakle zapovijeda, ili još više preko Apostola Gospodin koji govori u Apostolu, da se zaziva, traži i udjeljuje milosti za sve ljude, za kraljeve i obnašatelje vlasti. Taj zakon molitve složno opslužuju svi svećenici i svi vjernici tako da ne postoji nijedan predio na svijetu gdje molitve toga oblika ne treba slaviti kršćanski narod. Crkva, dakle, prije svega svugdje moli Boga, ne samo za svece i one koji su u Kristu ponovno rođeni, nego također i:

za sve nevjernike i neprijatelje Kristova križa,
za sve one koji se klanjaju idolima,
za sve one koji progone Krista u njegovim udovima,
za Židove u kojima ne svijetli evandeosko svjetlo zbog njihove
sljepoće,
za heretike i raskolnike koji su odvojeni od jedinstva vjere i
ljubavi.

Pitamo se što je s onima koji odbace njihove zablude, obrate se Bogu, prihvate vjeru, prihvate ljubav, oslobode se tame i neznanja, stižu li oni do spoznanja istine? Budući da tamo ne mogu stići sami po sebi jer su pritisnuti okovima svojih zlih navika i vezani vražjim sponama..., Gospodin, milosrdan i pravedan, moli za sve ljude; na kraju kad gledamo da se povećava broj ljudi koji su oslobođeni od zla, mi ne sumnjamo da je Bog onaj koji to ostvaruje, ako je pitanje tko to ostvaruje; i da se treba zahvaljivati za one koji se spašavaju, mi se nadamo također da će oni koji još nisu prosvijetljeni biti spašeni od sila tame djelovanjem iste božanske milosti i da će biti preneseni u kraljevstvo Božje, prije nego se odijele od ovoga života.”¹⁰

Navod iz 1 Tim 2,1-6 uvodi u raspravu o milosti. Semipelagivevci su voljeli te retke koji govore da Bog želi spasiti sve ljude. Semipelagijevci su pripisivali augustinijancima da niječu Božju volju sveopćeg spasenja. Prosper se suprotstavlja objekciji svraćajući pozornost svojih protivnika na prethodne retke i na preporuku molitve za sve ljude: tu postoji *regula doctrinae apostolicae*, apostolska zapovijed kojoj Crkva mora svugdje biti podložna sve dotle dok se ispuni i najmanji kutak na svijetu gdje kršćani mole Boga ne samo za sebe nego i za sve nevjernike i druge Kristove neprijatelje. Ako Crkva za njih moli, znači da vjeruje da će ih Bog spasiti od vječne propasti. To je bit tvrdnje i u taj okvir treba

¹⁰ PL, 51, 664-665.

smjestiti izraz *lex supplicandi*, koji je veoma blizak onomu *lex supplicandi* iz 8. *Capitulum-a* kojemu smo nastojali pobliže odrediti značenje.

U tom dvostruko uspostavljenom kontekstu koje bi, dakle, bilo značenje izraza *lex supllicandi* što bi trebalo služiti za određivanje sadržaja i značenja izreke *lex credendi*? U odgovoru na to pitanje liturgičari se često prebrzo odlučuju. Vođeni značenjem zadnje izreke, impresionirani bliskošću s formulacijama molitve koje je donio Prosper i svečanih prošnja na Veliki petak, većina auktora shvaća da je *lex supplicandi* donesen u tim molitvenim zazivima za koje misle da Prosper upravo na njih aludira. Uostalom, *lex orandi* je liturgijski tekst koji razrješava teološku raspravu i označuje domašaj izraza *lex credendi*: ako se moli za obraćenje nevjernika, to dokazuje da obraćenje zavisi o Bogu.¹¹

To postaje još očitije ako se prisjetimo da je pravi povod tim tvrdnjama Prosper našao u pelagijevskom shvaćanju smisla i značenja molitve, osobito prosnih molitava. Pelagijevci općenito nisu vidjeli vrijednost prosne molitve, a naučavali su da je molitva za Božju milost suvišna jer čovjek može i mora sve sam zaslužiti a molitvom treba samo slaviti Boga što je, prema pelagijevcima, životni poziv i temeljna svrha čovjeka.¹²

Normalno je zapitati se gdje je Prosper pronašao nadahnuće za sadržaj i smisao razmatrane izreke. Ozbiljni istraživači se slažu da je njegov izvor sv. Augustin, osobito djela "Epistola 215" i "Epistola 217".¹³ Augustin je obilato koristio liturgijske molitve kao teološke dokaze. Za naše argumentiranje osobito je znakovita njegova tvrdnja: "*Ipsa igitur oratio clarissima est gratiae testificatio.*"¹⁴

¹¹ Opširnije o tome: P. DE CLERCK, *Lex orandi, lex credendi ...*, Sens originel et avatars historiques d'un adage equivoque, *Questions liturgiques*, Louvain, 59(1978), 193-212.

¹² Opširnije o toj problematici usp: SVETI AUGUSTIN, Rukovet. Preveo, napisao uvod i bilješke Marijan Mandac, ofm, izd. Služba Božja, Makarska, 1990, 53-103, osobito str. 88.

¹³ Usp. De CLERCK, *Lex orandi ...* 203.

¹⁴ AUGUSTIN, Ep. 177, 4; PL 33,766.

1.2. Interpretacija Karla Federera

Svakako nije krivo gore izneseno zaključivanje, ali ono često stvara kratki spoj koji veoma jako sužava značenje formulacije kojoj smo nastojali otkriti značenje. U navedenoj studiji Karla Federera¹⁵ jasno je dokazano da *lex supplicandi* cilja prvenstveno, u Prosperovu stilu, na preporuku pisca Prve Timoteju 2,1-2: “Ne radi se općenito o liturgiji -piše on- nego samo o liturgijskoj molitvi i to ne o bilo kojoj liturgijskoj molitvi, nego samo o onoj koju on naziva zagovornom; i da su upravo zbog toga te preporuke prenijeli apostoli a Pavao preporučio. Izraz ‘lex supplicandi’ ne označava ni liturgiju općenito ni liturgijsku molitvu, nego ‘apostolski nalog da se moli za sve ljude’, nalog koji je Pavao zapisao u 1 Tim 1,2. Isto djelovanje milosti na koje misli pisac na kraju *Capitulum VIII*. citiran je u tom odlomku sv. Pavla. Zapovijed koju donosi sv. Pavao da se moli za sve ljude, - zapovijed koju Crkva mora obdržavati u svojoj liturgiji, svugdje i svagda - logična je obveza vjerovanja da je već započelo potpuno spasenje koje je došlo po milosti Božjoj.” Eto kako treba parafrazirati izričaj. “Nužnost molitve za milost, potvrda je nužnosti milosti”. A to je i izvorno značenje izreke: “*Legem credendi lex statuat supplicandi.*”¹⁶

1.3. Sažetak izvornog sadržaja izreke

Sažmimo naša saznanja o sadržaju izraza *lex supplicandi* kojim je Prosper mahao pred nosom svojih protivnika da bi razriješio teološku raspravu o milosti. Ta stvarnost ima tri razine kojima auktor naznačava prve dvije a treću je moguće shvatiti samo na temelju povijesnog istraživanja. Sadržaj je zakona molitve slijedeći:

a) Najprije zapovijed koju donosi 1 Tim 2,1-2: “Preporučujem da se obavljaju prošnje...” Mislimo da je iznesena analiza to očito pokazala. Potrebno je ipak naznačiti da se Prosper za potrebe svoga slučaja pomaže biblijskim tekstom. Iako tekst govori samo o “preporuci”, papin tajnik tu vidi “zakon”. Budući da će termin *lex* uključivati stanje *lex orandi lex credendi* često će se pod *lex* shvaćati molitveni oblik, upotreba liturgijskog teksta ili pak sam liturgijski tekst.

¹⁵ K. FEDERER, *Liturgie ...*, 15-16).

¹⁶ Isto mjesto.

b) Sadržaj *lex supplicandi*, nakon toga je odgovor koji Crkva daje na tu zapovijed kojoj je ona poslušna: to su molitve koje Prosper naznačava. Ističe u središtu rasprave da je njihova uporaba apostolska, sveopća i svakodnevna. Naglašavanje toga bez sumnje će biti shvaćeno kao da Prosper bez zadržke opisuje stvarnu uporabu tih molitava ali i da se želi okružiti sigurnosnim dokazima protiv protivnika. Zna se, u stvari, koje su kriterije priznavali njegovi protivnici u dokazivanju ortodoksnog nauka: “quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est”. Norma koja dopušta razriješiti teološku raspravu jest činjenica da Crkva moli za sve ljude, za kršćane kao i za nevjernike, vjerna Novome zavjetu. Kriterij vjerovanja jest *sensus fidei*.

c) Izraz *lex supplicandi* označava sadržaj Crkvene molitve. U razmatrana dva teksta Prosper, u stvari, precizira za koga Crkva moli. U popisu nakana neki vide samo slučajnu podudarnost s molitvama Velikoga petka.¹⁷

Druga istraživanja o sveopćoj molitvi u staroj latinskoj liturgiji pokazala su da su se litanijski oblici upotrebljavali na Zapadu i prije pape Gelazija (492.-496.). Litanije *Dicamus omnes* koje se nalaze u Misalu iz Stowe koji se može datirati na završetak 4. st. ili početak 5. st. te *Divinae pacis* milanskog porijekla, iz druge polovice 5. stoljeća. Ništa ne dokazuje da obrasci toga žanra nisu bili u uporabi i u Rimu prije konca 5. stoljeća.¹⁸ Ali, više ne postoje ni Prosperovi originalni izvori, niti izvori njegovih protivnika. Ozbiljni istraživači uglavnom se slažu da je Prosper imao pred očima sveopću molitvu koja nije ograničena samo na jedan obrazac.

Ciprijan se nadovezuje samo na Oče naš kao na model kršćanske molitve, a Augustin se temelji na Crkvenim molitvama da bi odbacio pelagijejske tvrdnje. Njegova se argumentacija temelji na tvrdnji da je “molitva najočitija potvrda milosti”.¹⁹

¹⁷ Usp. M. CAPPUYNS, Les ‘orationes sollemnes’ du vendredi saint, *Questions liturgiques et paroissiales*, (ubuduće: QLP), 23(1938), 18-31. Tu se prilično olako prelazi preko činjenice da je red molbenih zaziva kod Prospera obrnut od *orationes sollemnes* na Veliki petak. Cappuyns slijedi svoje predšasnike luvenske monahe te smatrao da taj obrazac sveopće molitve predstavlja jedinu sveopću molitvu koju je drevna Rimka crkva poznavala.

¹⁸ De CLERCK, *Lex ...*, 202.

¹⁹ “*Ipsa igitur oratio clarissima est gratiae testificatio.*” AUGUSTIN, *Epistula* 117, 4. PL 33, 766.

Ali kod Prospera Akvitanskoga, dokazivanje je čini se već obilato artikulirano. Da bi razriješio teološku raspravu o milosti, trebalo se najprije pozvati na Bibliju, točnije na preporuku (koja je za potrebe dotičnog slučaja “zakon”) iz 1 Tim 2,1-2 o molitvi za sve ljude. Treba svakako dokučiti kako Crkva shvaća taj zahtjev.²⁰

Druga razina dokazivanja jest *sensus Ecclesiae* koji se odražava u Crkvenoj praksi, ovdje konkretno u liturgiji. Crkvena se uporaba očito jednom nogom oslanja više na to da je apostolska, što ne znači da je utemeljena samo na jednom apostolskom pravilu onom koji se odnosi na prvu razinu, nego također i na ono što je bila življena praksa nakon prve apostolske epohe. To da je sveopća, znači da je poznata u svim Crkvama rasprostranjenim po čitavom svijetu. I na kraju da to poštuju i nasljeđuju svi. Ističući te tri dimenzije liturgijske uporabe, Prosper odgovara unaprijed na primjedbe protivnika. Jasno je također da tradicionalna vrijednost crkvene prakse nije lišena utjecaja u njegovim očima.

Za određivanje što je pravilo vjere, treba se napokon osvrnuti i na sadržaj Crkvene molitve, na njezinu formulaciju. Ali veoma je važno naznačiti da u duhu Akvitanskog monaha, koji je postao papin tajnik, liturgijski obrasci vrijede kao teološki dokaz samo ako se temelje na Svetom pismu i da su potvrđeni u Predaji. Drugim riječima rečeno, liturgijski dokaz nije izoliran, kao što je to, izgleda, bilo kod Augustina. To što je rečeno u molitvi, vjerovalo se da je teološka vrednota ukoliko se temelji na svetopisamskoj objavi kako ju sveopća Crkva shvaća. Prosper ne suprotstavlja Bibliju i liturgiju, a pogotovo ne dijeli liturgiju i Predaju. U svom stilu, on može tražiti u Crkvenim molitvama razrješenje kontroverzija o milosti ukoliko te molitve odgovaraju biblijskim odredbama i da su izraz življene Crkvene predaje. To je značenje izraza *ut legem credendi lex statuat supplicandi*, kad ga svrstamo u njegov pravi kontekst.

²⁰ “Quid Ecclesia sentiat, requiramus”, piše Prosper na početku djela *De vocatione*. (PL 51, 649.)

2. KORIŠTENJE IZREKE U CRKVENOJ PREDAJI

2.1. U Crkvenim dokumentima prije enciklike "Mediator Dei"

Izreka u obliku *Lex orandi lex credendi* od izvornoga Prosperova teksta do naših dana doživjela je neke preinake u primjeni i svrsi dokazivanjima. Štoviše dobila je širi izraz i od liturgijskog argumenta kod sv. Augustina prema kojoj Crkvene molitve izražavaju vjeru Crkve. U tom će je smislu navesti i Papa Siksto V. u pismu *Immensa aeterni Dei* od 22.01.1587. g. uspostavljajući ustanove kongregacija Rimske kurije.²¹

Papa Pio IX. koristi ga kao potvrdni dokaz prigodom proglašenja dogme o Bezgrešnom začeću Blažene Djevice Marije 8. 12. 1854. u enciklici "Ineffabilis Deus" nakon što je o tome ispitao mišljenje biskupa diljem svijeta.²² Papa Pio XI. obilato koristi navedenu izreku razrađujući misao da je liturgija "najvažnije sredstvo redovitoga učiteljstva Crkva".²³

Pape 20. stoljeća često koriste navedeni izraz u svojim dokumentima, bilo doslovno bilo kao argumentaciju.²⁴ Tako ga Pio XI. upotrebljava u enciklici "Quas primas" (1925.)²⁵ kod uspostave svetkovine Krista Kralja i u "Divini cultus" (1928.) o liturgiji i gregorijanskom pjevanju,²⁶ te papa Ivan XXIII. koji svoje teološke tvrdnju potkrijepljuje jedinstvom liturgijskih čina i ispovijedanja vjere u čemu je razmatrana izreka najočitiji primjer.²⁷

²¹ Usp: *Bullarum, diplomatum et privilegiorum sanctorum Romanum Pontificum Taurinensis editio...*, 1863, VIII, 989.

²² Usp. PII IX. PONTIFICIS MAXIMI, *Acta*. Pars I, 598-599. O rezultatima ispitivanja o vjeri kršćanskog puka u Bezgrešno začeće Blažene Djevice Marije vidi: ROSKOVANY, *Beata Virgo Maria in suo Conceptu Immaculata ex monumentis omnium saeculorum demonstrata*, Budapestini, 1873. Izvatke iz odgovora nekih naših biskupa prenio je javnosti dr. fra Karlo Bali u studiji koju je objavio "prigodom 1500. godišnjeg jubileja otkad je proglašena dogma bož. materinstva Marijina 431-1931". Usp: BALI Ć fra K., *Marija i kršćansko osjećanje*, Nova revija, 10(1931), 310-329.

²³ To je izrečeno za vrijeme audijencije upriličene za benediktinskog opata Mont Céras Dom. B. Capelle koji je bio jedan od vodećih pobornika liturgijskog pokreta u Europi 20. stoljeća. (Usp. La Saint-Siège et le mouvement liturgique, *Questions liturgiques*, 21/1936, 134.)

²⁴ Opširnije usp: H.A.P. SCHMIDT, *Introductio in Liturgiam Occidentalem*, Roma 1959, 131-139.

²⁵ AAS 17(1925), 598.

²⁶ AAS 21(1929), 33-34.

²⁷ "Enimvero, si summopere oportet, Ecclesiae liturgica actio cum catholicae fidei professione plane concordet, cum 'lex credendi legem statuat supplicandi', ac nullae

Pio XII. upotrebljava razmatranu izreku obilato: u enciklici "Divino afflante Spiritu" (1943.) o izdanjima Svetoga pisma²⁸ i svečano definirajući dogmu o Marijinu uznesenju na nebo "Minificentissimus Deus" (1.XI.1950.) u čemu je fra Karlo Bali odigrao značajnu ulogu.²⁹ Osobito je zanimljiva za naše pitanje enciklika "*Mediator Dei*" (1947.).³⁰ Tu se naša izreka upotrebljava da bi razjasnila odnos između dogme i liturgije. Veoma je zanimljiva interpretacija u dvostrukom smislu: liturgija rasvijetljava dogmatsko naučavanje, ali Učiteljstvo treba ravnati liturgijskom uporabom! U prvom dijelu enciklike koja nosi naslov "Narav, izvor i razvoj liturgije" u 3. paragrafu pod naslovom "Liturgijom ravna crkvena hijerarhija" piše i ovo: "Taj neprijeporni zakon crkvene hijerarhije potvrđuje i činjenica da je sveta liturgija tijesno povezana s doktrinarnim načelima koje Crkva naučava i što je oslonac sigurne istine, kao i činjenica da liturgija treba biti usklađena s propisima katoličke vjere koje je izrazilo najviše učiteljstvo da bi sačuvalo cjelovitost objavljene vjere u Boga.

U tom smislu mi prosuđujemo da treba osvijetliti, predraga braćo, ono što vi bez sumnje poznajete: treba znati da su u zabludi oni koji liturgiju shvaćaju kao vrstu iskustva istine za sačuvanje vjere na način ako je jedno naučavanje proizvedeno posredstvom liturgijskih obreda, kao plod pobožnosti i posvećenja, a Crkva ga odobrila, i u obrnutim slučajevima osudila. Otuda je proizišao i naš aksiom: *Lex orandi, lex credendi.*"

U duhu pastirskih uputa Pija XII. ireku je poznavao i koristio i dr. fra Karlo Bali. On ju je koristio i prije vremena pape Pija XII. pa tako u jednoj studiji iz 1931. piše da "crkvena povijest svjedoči da se je mnogo i mnogo puta apeliralo na *lex orandi*, da se definira *lex credendi* ne zaboravljajući da u svojoj diplomatskoj opreznosti u bilješci protumači: "Naravski, da odatle podnipošto ne slijedi da učeća Crkva u dogmatskim definicijama ne igra druge uloge nego da sankcionira opće mišljenje. Ta je pogubna nauka osuđena 1907. dekretom *Lamentabili.*"³¹

inducantur pietatis formae quae a verae fidei illimibus fontibus non emanent ..." IVAN XXIII, *Inde a primis, Acta Apostolice Sedis*, 52(1960), 546.

²⁸ AAS 35(1943), 311.

²⁹ AAS 42(1950), 758-760.

³⁰ AAS 39(1947), 528-580.

³¹ BALIĆ fra K., Marija i kršćansko osjećanje, *Nova revija*, Makarska 10(1931), 328.

2.2. Izreka kod Bossuet-a i dom Guéranger-a

Bossuet će je mnogo puta upotrijebiti pripisujući je radije Augustinu nego papi Celestinu ili Prosperu kao autoru *Capitula*. Kao primjer navodimo kako se njime pomagao protiv egzegete Richarda Simona, tumačeći da su se Magi poklonili Isusu:

“U mojim opaskama na uvod u novi prijevod, kaže se da sam klanjanje Isusu Kristu kao Bogu utemeljio na općenito prihvaćenoj predaji koja je jasno izražena u zornoj molitvi na dan Bogojavljenja, budući da ondje čitamo: *Bože, koji si danas narodima objavio svoga jedinca Sina po zvijezdi vodilji!* Tko reče *jedinac Sin*, govori i Bog iste naravi kao i Otac. Pa ako g. Simon ne želi vjerovati, Crkva će ga pobiti običnim završetkom zborne molitve koji donosi da je taj isti *jedincati Sin Isus Krist Bog koji živi i kraljuje s Ocem u jedinstvu Duha Svetoga*. Ta je molitva iz najranije starine i nalazi se u najstarijim sakramentarima. Naši se kritičari ne zaustavljaju na tim crkvenim dostignućima, ona im nisu dovoljna. Na kraju, Crkva neće za ljubav g. Simona mijenjati postavku sv. Augustina koji tvrdi da se vjera Crkve nalazi u njezinim molitvama; niti neuništivo pravilo sv. Celestina pape da *zakon molitve uspostavlja zakon vjerovanja*.”³²

Utjecajni začetnik liturgijskog pokreta Dom Guéranger (1805.-1875.) koristi Prosperovu izreku kao jezgru svoga dokazivanja u korist promidžbe liturgijske obnove. Cijeli četvrti svezak njegova djela “*Institutions liturgique*” to potvrđuje. Drugo pismo biskupu Orleansa je plaidoyer u korist dogmatske vrijednosti liturgije koju dokazuje pomoću naše izreke i obranu te vrijednosti Guéranger potkrijepljuje nizom auktoriteta iz bliže i daljnje povijesti. Time je izravno utjecao da ta izreka uđe u papinu bulu *Ineffabilis Deus* (1854.) kojom je Pio IX. proglasio dogmu o Marijinu Bezgrešnom začeću.³³

³² Navedeno prema: GUÉRANGER, *Institutions liturgiques*, t.4, Paris, 1885, 342-343.

³³ Istraživači uočavaju da je Guéranger naš izraz, koji je za njega “aksiom”, koristio u duhu svoje ekleziologije i jakog umanjivanja utjecaja galskog obreda. Prema Guéranger-u, “snaga partikularnih Crkava ima svoje opravdanje u formalnom jedinstvu s Rimom, liturgijsko razdvajanje može samo oslabiti načelo života i očuvanja naše Crkve u Francuskoj”. (GUÉRANGER, *Institutions ...*, 335.)

2.3. *Izreka u djelima nekih modernističkih pisaca*

Engleski isusovac i obraćenik na katoličku vjeru George Tyrrell (1881-1906), uz A. Loisyja najznačajniji predstavnik modernizma,³⁴ početkom našega stoljeća objavio je više knjiga u kojima razlaže odnos vjere, religioznog iskustva i dogme. Kritičari njegovih tvrdnja osobito uočavaju da Tyrrell dogmu podređuje iskustvu. On u našem izrazu nalazi potporu za te svoje ideje. A zastupao je i dokazivao da je svaki čovjek obdaren religioznim osjećajem kojemu razvoj, bio zdrav ili bolestan, stvara iskustveni kriterij vjere kojemu je pravorijek često shvaćen kao striktno intelektualni kriterij. Tyrrell insistira na tome da naša izreka nalazi svoju važnost samo u pučkoj pobožnosti potpomognuta čvrstim dogmatskim temeljima. To ne vrijedi za molitvu sveopće Crkve. Pod "molitvom" on shvaća život ljubavi, a pod "vjerom" shvaćanje naravi i zakona drugoga svijeta koje ljubav pretpostavlja. A duh se ljubavi - piše on - hrani istinama izraženim u Vjerovanju.³⁵ Pio XII. izričito je odbacio takvo tumačenje izreke "lex orandi, lex credendi".

2.4. *Svetopisamska i liturgijska produblivanja nakon Drugoga vatikanskoga sabora*

U teološkim produblivanja navedene problematike nakon Drugoga vatikanskoga sabora teolozi su u liturgiji tražili načine i domete konkretna očitovanja življene vjere kršćanskoga naroda što je potpunije i prikladnije nego suhoparne apstraktne formulacije crkvenih sabora i teoloških škola.³⁶ U tom je ambijentu i naš aksiom poprimio još dublje i svetopisamski utemeljenije značenje jer je našao svoje mjesto u dinamičnom prožimanju dogmatsko-teološke spekulacije i ostvarene liturgijske prakse.

Predstavljajući zbornik radova na temu "Liturgija, izražaj vjere", liturgičar Triacca ističe: "Liturgijski su čini plodno tlo gdje se istovremeno ispovijeda istina i vjera, čin se vjere formulira osobno i zajednički, sadržaj vjere ostvaruje, crkvenost očituje, povijesnost vjere

³⁴ Detaljnije o modernizmu vidi: GIBELLINI R., *Teologija dvadesetoga stoljeća*, izd. KS, Zagreb, 1999, 152-172. Opširnije o Tyrrellu vidi: SCHERER R., *Tyrrell George*, u: LThK, 426-427.

³⁵ G. TYRRELL, *Lex orandi, or Prayer and Creed*, Londres 1904, 59-60.

³⁶ Opširnije o tome usp: R. AUBERT, *Le grandi correnti teologiche. 1. La Teologia cattolica, A. Durante la prima metà del XX secolo*, u: *Bilancio della Teologia del XX secolo*, vol. II, Roma 1972, 46.

realizira... Teologija se oživljava slavljenjem vjere, kršćansko življenje došire vrhunac u liturgijskom slavlju što očituje ispovijedanje, izricanje, ostvarivanje i očitovanje vjere.”³⁷

U tom traganju za jasnijim izricanjem kriterija i obrazloženja razložnosti tvrdnje da vjera upravo u liturgiji pronalazi svoje najočitije izražavanje i postaje iskonska škola vjere, teolozi pronalaze u liturgijskim pohvalama Bogu spontani odgovor Božjoj objavi. Dakle, slavljenje Boga u molitvenoj zajednici vjernika je temeljno načelo i pravi vjernički ambijent po kome “zakon molitve uspostavlja zakon vjerovanja”. U istinskom hvaljenju Boga u bogoslužju čovjek odgovara na nezasluženo očitovanje Božje i otkriva tragove trajne Božje prisutnosti te pronalazi cilj konačnog usmjerenja.³⁸

Tu smo na tragu Congarove tvrdnje po kojoj je “liturgija konkretno svjedočenje Crkve da se povijest spasenja nastavlja ostvarivati u krilu Crkve Kristove”³⁹ A istim je duhom prožeta i izjava saborskih otaca u liturgijskoj konstituciji SC kad naglašavaju da “ne samo kad se čita ono ‘što je napisano nama za pouku’ (Rim 15,4), nego i kad Crkva moli ili pjeva ili vrši obred, hrani se vjera onih koji sudjeluju, a duše se potiču k Bogu, da mu iskažu duhovno bogoštovlje te obilnije prime njegovu milost”.⁴⁰

Kolikogod, međutim, bilo istinito da je liturgijsko slavlje objektivno očitovanje vjere Crkve Kristove, ipak je razložno pitati se i istraživati da li je to i subjektivno ispovijedanje vjere pojedinačnih sudionika toga slavlja.⁴¹ Da li je recitiranje obrazaca vjeroispovijesti istovremeno i subjektivni doživljaj vjernika za vrijeme javnoga ispovijedanje vjere u Boga, i da li je to odraz svagdanjega vjerničkog življenja? Ili je možda ono što se govori u raskoraku s onim što se živi? O tome se izjasnila i Biskupska sinoda 1977. g. naglašavajući važnost kateheze i osobnog svjedočenja katehiste. U tom kontekstu biskupi u

³⁷ A.M. TRIACCA, *Presentazione*, u: *La Liturgie, expression de la foi. Conférences Saint-Serge: XXV Semaine d'études liturgiques, Paris 1978, Roma 1979, 7 i 11.*

³⁸ Opširnije o tome usp: A. DONGHI, *Nella lode la Chiesa celebra la propria fede*, u: *Mysterion. Nella celebrazione del Mistero di Cristo la vita della Chiesa*, ed. Elle Di Ci, Leumann (Torino), 1981, 161-192.

³⁹ Y. CONGAR, *Parole de Dieu et liturgie*, Cerf, (Lex orandi 25), Paris 1958, 51.

⁴⁰ SC 33 b.

⁴¹ O različitim vidovima ispovijedanja vjere i liturgijskoga slavlja opširnije vidi u liturgijskom časopisu “Rivista di pastorale liturgica”, br. 4(95), god. XVII(1979) koji je čitav posvećen toj problematici.

poruci vjernicima s navedene sinode ističu važnost svetopisamskog rječnika u katehezi i vjerničkoga "čitanja Svetoga pisma u Duhu Svetomu". Tako katehetska pouka prelazi u liturgiju, a liturgija postaje vrhunska kateheza.

Time se konkretno očituje da iskustvo vjere nije neka neodređena iluzija ili subjektivno uljepšavanje stvarnosti bez konkretnijega utemeljenja u toj stvarnosti. Takvo iskustvo vjere je povijesno utemeljeno na konkretnim Božjim zahvatima i trajnom obnavljanju susreta Boga s čovjekom i čovjekova odgovora Bogu zanosnim hvalama za sva dobročinstva kojima ga obdaruje.

Vjeran vlastitoj teološkoj metodi, koju je razradio pripremajući materijale za proglašenje dogme o Marijinu uznesenju na nebo, dr. Balić je za polazište uzimao aktualnu vjeru crkve koja se izražavala u liturgiji i redovitom crkvenom naučavanju.⁴² Svoje tvrdnje je temeljio na osobnom uvjerenju i zajedničkoj kršćanskoj vjeri "da u svakog vjernika duh Božji diše, tko bi se onda usudio reći da vjera tolikih svetaca, djevice, mučenika, ispovjednika, vjera tolikih naroda i kraljevstva; napokon da vjernici širom svijeta Kristu inkorporirani – da je sve to zabluda, psost?!"⁴³

ZAKLJUČAK

Rasvjetljavanje izvornog značenja i načina primjene u povijesti liturgijske izreke "lex orandi, lex credendi" pomaže nam odrediti pravo lice liturgije kao izraza življene vjere Crkve Kristove. Pravilno vrednovanje ove izreke pomaže Crkvi da shvati i trajno u praksu provedi mogućnost ostvarivanja novih oblika izražavanja u liturgijskim slavljinama. Zbog toga pozivanje na izraz "lex orandi, lex credendi" nije samo povijesno pitanje nego i životno aktualno. To je poziv i nama današnjim kršćanima, želimo li ostvariti načela koja je zacrtao Drugi vatikanski sabor.

Liturgijske su forme autentične kad izražavaju vjeru otvorenu razglašavanju veličanstvenih djela Božjih. Okamenjena liturgija ili liturgija instrumentalizirana suvremenim ideologijama, nije istinsko mjesto izražavanja žive vjere. Po životnom odnosu s Bogom u kultu vjera se treba trajno obnavljati i ostvarivati u kršćaninovu svagdanjem

⁴² Usp. ARAČIĆ, *La dottrina ...*, 159.

⁴³ BALIĆ, *Marija i kršćansko osjećanje ...*, 328.

življenju. Povezanost s Gospodinom treba se postupno pojačavati i stalno obnavljati. Narod okupljen u ime Kristovo u liturgiji živi u Bogu Ocu po snazi Duha Svetoga koji ga trajno preporuča, hrani, obnavlja i umnaža život po slavljenju otajstava. U tom živom ambijentu liturgijski tekstovi oživljavaju iskustvo Duha u narodu Božjemu.

Nikako se ne može pozivati na ovu tradicionalnu izreku kako bi opravdao liturgijsku nepromjenjivost, kao da bi taj izraz Crkvene molitve bio u tome važan ili da bi se drevna liturgijska uporaba shvaćala bez vjere Crkve. Liturgija je teološko mjesto u onolikoj mjeri ukoliko je utemeljena na Svetom pismu kome je, po živoj predaji, poseban odjek. Uz to, u Svetome je pismu više poetskoga, simboličnoga i egzistencijalnoga nego racionalnoga. Nije se uvijek u takvom bogatstvu shvaćala naša liturgijska izreka, osobito ne u zadnjih stotinjak godina.

Liturgija nije norma vjere nego njezino svjedočanstvo i interpretacija. Po primjerima iz kršćanske liturgije može se potvrditi kršćanska vjera ali se moraju ostvariti neki preduvjeti, kao npr. drevnost i općenito slaganje u življenoj vjerničkoj predaji. Zbog toga se s pravom možemo zapitati da li liturgija u tome uživa popunu autonomiju?⁴⁴ Pitanje postaje još zaoštrenije uzmemo li u obzir da neki crkveni povjesničari pronalaze, istina izdovjene, primjere nekih liturgijskih obrazaca mozarabske liturgije, ili nekih rubrika u drugim obredima, koji su sumnjiva dogmatskog sadržaja koji se teško mogu uskladiti s općom Crkvenom predajom, kao npr. rubrike u misalima sve do 12. st. o posvećenju vina na misi dodirom s hostijom.⁴⁵

Tragajući za pravim dometima kršćanske liturgije i mistike, s pravom prizivamo izjavu Leoana Velikoga: "Ono što je bilo vidljivo u Kristu, prešlo je u otajstva."⁴⁶ Time ispovijedamo vjeru da je slavljenje kršćanskih otajstava, što je u stvari kršćanska liturgija, mjesto stvaranja zajednice svetih. Ta zajednica svetih okupljena Duhom Krista uskrsloga očituje svoju vjeru riječima koje postaju djelotvorne upravo po toj vjeri prema Augustinovima riječima: "... non quia dicitur, sed quia creditur."⁴⁷

⁴⁴ STENZEL, *Modi atraverso*, 153.

⁴⁵ Mnogi slični primjeri navedeni su u: FRANZ A., *Die Messe im deutschen Mittelalter*, Freiburg 1902, 224 sl.

⁴⁶ LEON VELIKI, *Govor* 74, 2. PL 54,389.

⁴⁷ AUGUSTIN, In Ev. Io. tract. 80,3. CC, 36,529.

Sažetak

Izreka *Lex orandi – lex credendi* (=Zakon molenja je zakon vjerovanja) i njezine različite inačice koristila se često u Crkvenoj predaji kao očitovanje i potvrda sadržaja i načina kršćanskog vjerovanja. Osobito je korištena prigodom proglašenja dogma o Marijinu Bezgrešom začeću i Uznesenju na nebo u čemu je sudjelovao i dr. fra Karlo Balić.

U raspravi se najprije osvjetljava izvorno značenje navedene izreke koju je prvi upotrijebio Prosper Akvitanski (+ oko 455. g.) u zbirnom djelu "Capitula" u obliku: *...ut legem credendi lex statuat supplicandi*. Polazeći od svetopisamskog teksta iz 1 Tim 2,1-6, Prosper tvrdi da se Božja želja za spasenjem svih ljudi očituje u Crkvenim molitvama koje se obavljaju diljem svijeta za spasenje nevjernika, idolopoklonika, progonitelja kršćana, Židova, heretika i raskolnika. Tako mu razmatrana izreka postaje teološki dokaz.

Izreka je, u različitim inačicama, korištena u Crkvenim dokumentima kasnijih stoljeća, osobito prigodom proglašenja gore spomenutih dogma o Blaženoj Djevici Mariji. Korištena je također i kao dokaz značenja nekih izričaja i opisa u Svetom pismu i kao izraz religioznog osjećaja priprostog vjerničkog puka u pučkoj pobožnosti.

Suvremena svetopisamska i liturgijska produblivanja nakon Drugoga vatikanskoga sabora daju dublje značenje razmatrane izreke svrstavajući je u konkretizaciju kršćanske vjere i ostvarivanja povijesti spasenja. To daje dinamičnost kršćanskoj liturgiji i razmatranom izrazu.

Zusammenfassung

«LEX ORANDI LEX CREDENDI» IN DER TRADITION DER KIRCHE

Marko Babić

Der Ausspruch "*Lex orandi – lex credendi*" wird am häufigsten in der Tradition der Kirche als der Beweis für den rechten Inhalt des christlichen Glaubens benutzt. Er wurde in der Verkündigung der Dogmen von Unbefleckten Empfängnis Marie und von der Himmelfahrt Marie gebraucht, wozu auch Herr dr. Karlo Balić Beitrag geleistet hat.

Als erster hat diesen Ausspruch Prosper Akvitanski (+ cca 455 Jhr.) in seinem Sammelwerk «Capitula» gebraucht, und zwar in der Form: ... *ut legem credendi lex statuat supplicandi*. Ausgehend vom Schrifttext (1 Tim 2, 1-6) behauptet Prosper, daß sich der Wille Gottes zum Heil aller Menschen in kirchlichen Gebeten offenbahrt, die in der ganzen Welt für das Heil aller Menschen verrichtet werden. So wurde das Ausspruch zu theologischen Beweis.

In verschiedenen Formen wurde dieser Ausspruch in kirchlichen Dokumenten späterer Jahrhunderten benutzt, besonders bei Verkündigung der angeführten Dogmen über Selige Jungfrau Maria.

Dieser Ausspruch wurde auch als theologischer Beweis in der Auslegung der Heiligen Schrift und als Ausdruck des Gefühls des Glaubenden Volks in der Volksfrömmigkeiten gebraucht.

Heutige Theologen sehen seine praktische Anwendung in der Praxis des christlichen Glaubens und in der dauernden Verwirklichung der Heilsgeschichte.